

УДК 37.013.83:005:378.113

ОЛЬГА ЛЕБІДЬ

Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

СТУДЕНТОЦЕНТРОВАНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО КЕРІВНИКА ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ В УМОВАХ МАГІСТРАТУРИ

У статті розглядаються питання, пов'язані з аналізом студентоцентрованого підходу як психолого-педагогічної основи формування готовності майбутнього керівника загальноосвітнього навчального закладу в умовах магістратури. Розкрито сутність студентоцентрованого підходу до професійної підготовки майбутніх фахівців, а також охарактеризовано основні категорії цього підходу: компетентності і результати навчання. Наголошується, що саме студентоцентрований підхід має стати підґрунтям проектування освітнього середовища при формуванні готовності майбутнього керівника загальноосвітнього навчального закладу до стратегічного управління в умовах магістратури.

***Ключові слова:** готовність, керівник загальноосвітнього навчального закладу, магістратура, стратегічне управління, студентоцентрований підхід*

Постановка проблеми. На сучасному етапі реформування системи загальної середньої освіти України нагальною є проблема забезпечення випереджального, стратегічного характеру освіти, що засвідчує необхідність переходу до нового виду управління – стратегічного. Стратегічне управління дає можливість передбачати можливі зміни і майбутні тенденції розвитку загальноосвітнього навчального закладу, моніторинг й прогнозування зовнішніх умов з метою моделювання організаційних змін, що забезпечують оптимальне функціонування і сталий розвиток закладу освіти. Для успішного здійснення освітньої діяльності керівники повинні вдало визначати і формулювати стратегії розвитку загальноосвітнього навчального закладу. Це дозволить своєчасно реагувати на зовнішні й внутрішні зміни в середовищі освітньої установи, і як результат загальноосвітній навчальний заклад буде функціонувати та розвиватися в довгостроковій перспективі.

Існуюча практика підготовки майбутніх керівників загальноосвітніх навчальних закладів в магістратурі, її зміст і форми не дозволяють забезпечити необхідний рівень їх готовності до стратегічного управління. У зв'язку з цим виникає необхідність модернізації професійної підготовки майбутніх керівників загальноосвітніх навчальних закладів через спрямування науково-освітнього процесу на кінцеві результати навчання відображених у набутих освітніх компетенціях; урахування в освітніх програмах пріоритетів магістрантів: реалістичність запланованого навчального навантаження; надання можливостей щодо вибору змісту, темпу, способу та місця навчання; відображення досягнень світової науки та передової практики в організації навчально-виховного процесу тощо. Все це передбачає впровадження студентоцентрованого підходу до навчання, що дозволить створити умови для розвитку особистісних та професійних якостей майбутніх керівників, необхідних для ефективного впровадження стратегічного управління в загальноосвітніх навчальних закладах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі проблемі студентоцентрованого підходу приділяється увага українськими науковцями, такими як І. Бабин, Н. Беляєва, В. Захарченко, В. Кремень, Т. Купрій, В. Луговий, О. Мартинчук, Ю. Рашкевич, А. Ставицький, С. Степаненко, Ж. Таланова, Е. Щукіна та інші.

Мета статті – теоретичний аналіз студентоцентрованого підходу у контексті формування готовності майбутнього керівника загальноосвітнього навчального закладу до стратегічного управління в умовах магістратури.

Виклад основного матеріалу. Студентоцентрований підхід до навчання – тип освітнього процесу, у якому особистість студента й особистість викладача виступають як його суб'єкти; метою підходу є розвиток особистості учня з урахуванням його ціннісних орієнтацій. Переміщення особистості студента в центр процесу вимагає змін багатьох факторів, у тому числі й типу взаємин «викладач-студент» [4]. Він передбачає розроблення освітніх програм, які зосереджуються на результатах навчання, ураховують особливості пріоритетів особи, що навчається, ґрунтуються на реалістичності запланованого

навчального навантаження, яке узгоджується із тривалістю освітньої програми. При цьому студенту надаються більші можливості щодо вибору змісту, темпу, способу та місця навчання [7, с. 61].

Студентоцентризований підхід є ключовим методологічним інструментом реалізації цілей Болонського процесу та за своєю сутністю є компетентнісним. Щодо цього твердження треба зазначити точку зору Т. Купрій, яка стверджує, що цей підхід до навчання передбачає розширення прав і можливостей тих, хто навчається, розробку нових підходів до викладання і навчання, навчальних програм, що відбивають практичний бік реалізації компетентнісного підходу у вищій освіті [6, с. 108].

Як влучно зазначає Т. Базарова, компетентнісний підхід як пріоритетна мета модернізації освіти задає не тільки основні напрямки її подальшого розвитку, а й визначає стратегії педагогічного процесу з метою забезпечення, з одного боку, особистісного розвитку магістранта, а з іншого – вдосконалення професійної діяльності викладача [1, с. 480].

Враховуючи вищезазначене твердження, можна зробити висновок, що в змісті студентоцентризованого підходу, крім компетентнісного, закладені основи суб'єктного підходу. Суб'єктний підхід розглядає педагога та студента як рівноправних суб'єктів освітнього процесу, орієнтованих на творчий, духовний розвиток особистості, міжособистісну взаємодію, діалог, допомогу і підтримку в самоосвіті та самовдосконалення [5, с. 181].

Підтвердженням цьому, наведемо ще одне висловлення С. Кожушко, яка зазначає, що формування компетентності стає можливим, якщо фахівець на всіх етапах становлення у навчальному процесі і подальшій професійній діяльності виступає як самоорганізований суб'єкт свідомого вибору. Отже, мета формування професійних компетентностей має стати для студента особистісною цінністю, внутрішньою проблемою [5, с. 170].

Отже, студентоцентризований підхід до формування готовності майбутнього керівника ЗНЗ до стратегічного управління в умовах магістратури ми будемо розглядати як єдність компетентнісного і суб'єктного підходів.

Характеризуючи студентоцентризований підхід до формування готовності майбутнього керівника загальноосвітнього навчального закладу до стратегічного управління в умовах магістратури, важливо проаналізувати зміст матеріалу досліджень TUNING Project.

Проект Тюнінг (TUNING Project): Проект Європейської Комісії «Налаштування освітніх структур в Європі», що реалізується з 2000 р. європейськими університетами при взаємодії із сферою праці та спрямований на формування загальної методології порівнюваності та сумісності рівнів і змісту освітніх програм у різних предметних галузях вищої освіти. Проект охоплює переважну більшість країн, що підписали Болонську декларацію, включаючи Україну [7, с. 47].

Метою цього проекту є розроблення принципів підходів до створення, удосконалення, впровадження, оцінювання та підвищення якості програм вищої освіти. Одним з таких підходів було визнано студентоцентризований підхід як нову парадигму вищої освіти, відповідно до якої Національна команда експертів із реформування вищої освіти України радить підходити до процесу удосконалення професійної підготовки фахівців у вищих навчальних закладах.

Виходячи з розуміння актуальності й важливості студентоцентризованого підходу, можна зазначити, що формування готовності майбутнього керівника загальноосвітнього навчального закладу до стратегічного управління в рамках цього підходу вимагає організації такого навчання, яке буде орієнтоване на особистість магістранта; не викладання, а навчання повинно бути в центрі розробки та способу виконання навчальних програм; забезпечити магістрантів вибором щодо змісту, способів, темпів та місця навчання.

Основними категоріями студентоцентризованого навчання є компетентності та результати навчання. Ці два терміни на сьогодні є ключовими у Європейському просторі вищої освіти, їх аналізу та проектуванню присвячено велику кількість наукових публікацій, вони були і є предметом розгляду на багатьох болонських конференціях (а Болонський процес уже давно вийшов за межі Європи та Європейського простору вищої освіти), об'єктом досліджень у дисертаціях і монографіях, а також предметом багатьох дискусій та причиною непорозумінь [10, с. 7]. Тому аналізу цих ключових освітніх понять доцільно приділити особливу увагу.

Компетентність – це інтегральна якість особистості, яка виявляється в загальній здатності та готовності її до діяльності, заснована на знаннях та досвіді, який був здобутий під час навчання і соціалізації та орієнтований на самостійну успішну участь у діяльності [2, с. 51]; глибоке, досконале знання сутності роботи, що виконується, способів і засобів досягнення поставлених цілей, а також наявності відповідних умінь і навичок [8, с. 294].

Для характеристики студентоцентрованого підходу в контексті нашого дослідження ми будемо використовувати визначення поняття «компетентність», яке наводить Дж. Равен. Компетентність, на думку вченого, певне явище, що складається із великої кількості компонентів, більшість з яких відносно незалежні один від одного, деякі компоненти належать до когнітивної сфери, інші – до емоційної. Всі компетентності, наявність яких забезпечує можливість завершення розпочатої справи, поділяються на три групи: когнітивні, афективні і вольові. Таким чином, компетентність багатокomпонентна, її складові незалежні, але володіють властивостями взаємозамінності [9, с. 153].

Наступна категорія студентоцентрованого підходу – результати навчання. Результати навчання – це сукупність знань, умінь, навичок, інших компетентностей, набутих особою у процесі навчання за певною освітньо-професійною, освітньо-науковою програмою, які можна ідентифікувати, кількісно оцінити та виміряти. Результати навчання в сукупності із критеріями їх оцінювання визначають мінімальні вимоги до присвоєння кредитів, у той час, як виставлення оцінок ґрунтується на співставленні реальних навчальних досягнень студента із мінімальними вимогами. Реальні результати навчання відрізняються від навчальних цілей (очікуваних результатів) тим, що стосуються навчальних досягнень студента, тоді як цілі навчання є намірами викладача (запланованими результатами). Термін «результати навчання» є одним з основних термінів Болонського процесу і важливий для розуміння та порівняння розмаїття академічних ступенів (кваліфікацій) в Європі, зміни освітньої парадигми з процесної на результатну. Останнє означає перехід від підходу в побудові освітніх програм і викладанні, орієнтованого на викладача, до студентоцентрованого підходу [7, с. 52].

Результати навчання підтримують впровадження студентоцентрованого підходу до навчання у процесі викладання і навчання, за якого викладачі, студенти і заклади повинні постійно розмірковувати над своїми системами викладання, навчання та інфраструктури з метою поліпшення навчального досвіду студентів і забезпечення досягнення запланованих результатів навчання освітньої програми, навчального курсу або з освітнього компоненту шляхом стимулювання критичного мислення і переносних умінь [13].

Сутність студентоцентрованого підходу полягає в тому, що результати навчання формулюються в термінах компетентностей. Але все ж таки необхідно зупинитись на характеристиці відмінностей між категоріями студентоцентрованого підходу. Колектив авторів у науковій праці «Розроблення освітніх програм. Методичні рекомендації» визначають відмінність між результатами навчання та компетентностями в тому, що перші формулюються викладачами на рівні освітньої програми, а також на рівні окремої дисципліни, а компетентності набуваються особами, які навчаються; повинні бути чітко вимірюваними; набуваються поступово, формуються цілою низкою навчальних дисциплін або модулів на різних етапах даної програми, і навіть можуть починати формуватися в рамках програми одного рівня вищої освіти, а закінчувати формування на іншому, вищому рівні [10, с. 8].

За Проектом Тьюнінг визначили наступні види ключових компетентностей: спеціальні компетентності – відносяться до компетентностей, які є специфічними для даної предметної області (галузі/напрямку/дисципліни); безпосередньо пов'язані із спеціальними знаннями у предметній області; визначають профіль програми, тобто роблять її індивідуальною, істотно відмінною від інших програм; загальні компетентності – знання, розуміння, навички та здатності, якими студент оволодіває у рамках виконання певної програми навчання, але які мають універсальний характер. В свою чергу, загальні компетентності поділяються на: інструментальні (когнітивні, методологічні, технологічні та лінгвістичні здатності), міжособистісні (навички спілкування, соціальна взаємодія та співпраця) і системні (поєднання розуміння, сприйнятливості та знань, здатність планування змін для удосконалення систем, розроблення нових систем) [14].

В матеріалах Ради Європи розглядаються два види компетентностей у галузі іноземних мов: загальні (здатність вчитися, екзистенціальну компетентність, декларативні знання, вміння і навички) та комунікативні (лінгвістичний компонент, соціолінгвістичний компонент, прагматичний компонент) [12].

Ще одною визнаною класифікацією ключових компетентностей стала класифікація, яку зробили представники Організації економічного співробітництва й розвитку: автономна дія (здатність захищати та піклуватись про відповідальність, права, інтереси та потреби інших; здатність складати та здійснювати плани та особисті проекти; здатність діяти у значному/широкому контексті); інтерактивне використання засобів (здатність інтерактивно застосовувати мову, символіку та тексти; здатність використовувати знання та інформаційну грамотність; здатність застосовувати (нові) інтерактивні технології); вміння функціонувати в соціально гетерогенних групах (здатність успішно взаємодіяти з іншими; здатність співпрацювати; здатність вирішувати конфлікти) [11].

І. Зимня виділяє чотири блоки ключових компетентностей: базовий – інтелектуально забезпечуючий (основні мисленнєві операції на рівні норми розвитку). В нього входять такі «мисленнєві дії» або «розумові операції», як аналіз, порівняння, систематизація, прийняття рішень за висунутою метою; особистісний – особистісно-забезпечуючий блок в якому відображається формування таких особливостей, як «відповідальність, організованість, цілеспрямованість»; соціальний – соціально-забезпечуючий життєдіяльність людини та адекватність взаємодії з іншими людьми, групою, колективом; професійний – забезпечуючий адекватність виконання професійної діяльності [3, с. 23].

Цікавою є точка зору С. Кожушко, яка у своєму дослідженні виділяє ключові особистісно-професійні компетентності студентів ВНЗ: навчально-пізнавальна (сукупність компетенцій студентів у сфері самостійної пізнавальної діяльності з вирішення реальних пізнавальних проблем, яка супроводжується оволодінням необхідними для їх вирішення знаннями та вміннями з набуття, переробки і застосування інформації), інформаційна (включає вміння та навички студентів щодо інформації, яка міститься в навчальних дисциплінах про навколишній світ), соціальна (характеризується володінням знаннями та досвідом у сфері суспільно-громадської діяльності, передбачає вміння студентів орієнтуватися в сучасній соціокультурній ситуації, широко використовуючи її можливості для забезпечення якості освіти) і комунікативна (володіння необхідними мовами, способами вербальної і невербальної взаємодії з оточуючими, вмінням встановлювати контакти тощо) [5, с. 134-135].

З поданого переліку ключових компетентностей фахівців, очевидно, що політика Європейського Союзу спрямована, перш за все, на формування у особистості «європейського світогляду». Керівники у цьому процесі відіграють і відіграватимуть вагомий роль, оскільки безпосереднім чином впливають на свідомість молодого покоління.

Отже, виокремлені класифікації ключових компетентностей сприяють досягненню успіхів у житті, підвищенню якості суспільних інститутів, відповідають різноманітним сферам життя. Ми вважаємо, що кожна з цих компетентностей передбачає володіння інструментами стратегічного управління.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, вважаємо, що саме студентоцентризований підхід має стати підґрунтям проектування освітнього середовища при формуванні готовності майбутнього керівника загальноосвітнього навчального закладу до стратегічного управління в умовах магістратури, яке слугуватиме забезпеченню умов для саморозвитку, самоорганізації та самореалізації особистості у професійній діяльності, творчості та інших формах діяльності, які вона сама свідомо для себе вибирає. Перспективу подальших досліджень складає розробка концептуально-технологічної моделі формування готовності майбутнього керівника загальноосвітнього навчального закладу до стратегічного управління в умовах магістратури.

Список використаних джерел

1. Базарова Т.С. Компетентностный подход в подготовке будущего социального работника в системе университетского образования в регионе / Т. С. Базарова // Bulletin of Science and Practice, 2016. – № 526. – pp. 478-483, doi:10.5281/ZENODO.54694
2. Зеер Э. Ф. Модернизация профессионального образования и компетентностный подход: учеб. пособ. / Зеер Э. Ф., Павлова А. М., Сыманюк Э. Э. – Москва: Московский психолого-социальный институт, 2005. – 216 с.
3. Зимня И. А. Компетентностный подход. Каково его место в системе современных подходов к проблемам образования? (теоретико-методологический подход) / И. А. Зимня // Высшее образование сегодня. – 2006. – № 8. – С. 21-26.
4. Кіпень В. П. Нова філософія освіти та моделі діяльності викладачів вишів / В. П. Кіпень // Наука. Релігія. Суспільство. – 2002. – № 3. – Режим доступу: <http://megapredmet.ru/1-45906.html>
5. Кожушко С. П. Підготовка майбутніх фахівців з комерційної діяльності до професійної взаємодії: теоретико-методичний аспект: монографія / Світлана Павлівна Кожушко. – Дніпропетровськ: Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля, 2014. – 428 с.
6. Купрій Т. Г. Філософія студентоцентризованого навчання приватної вищої освіти України / Т. Г. Купрій // Грані. – 2015 – № 4. – С. 107-111.
7. Національний освітній глосарій: вища освіта / 2-е вид., перероб. і доп. / В. М. Захарченко, С. А. Калашнікова, В. І. Луговий, А. В. Ставицький, Ю. М. Рашкевич, Ж. В. Таланова / За ред. В. Г. Кременя. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. – 100 с.

8. Ожегов С. И. Словарь русского языка. Изд. 10-е, стереотип. / Под ред. Н. Ю. Шведовой. – М. : Советская энциклопедия, 1973. – 846 с.
9. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / Джон Равен ; пер. с англ. – М. : «Когито-Центр», 2002. – 396 с.
10. Розроблення освітніх програм. Методичні рекомендації / В. М. Захарченко, В. І. Луговий, Ю. М. Рашкевич, Ж. В. Таланова / За ред. В. Г. Кременя. – К.: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2014. – 120 с.
11. Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. – К.: „К.І.С.“, 2003. – 296 с.
12. Key Competences for Lifelong Learning. A European Reference Framework. – Brussels: European Commission, 2004. – 20 p.
13. Structural Reforms Working Group: Report by the structural reforms working group to the BFUG. – Strasbourg, Brussels, Vatican City, Warsaw, December 8, 2014. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.ehea.info/Uploads/SubmittedFiles/12_2014/154923.pdf
14. Tuning educational structures in Europe, TUNING. [Electronic resource] – URL: www.unideusto.org/tuningeu.

Стаття надійшла до редакції 10.10.2017 р.

LEBED O.

Alfred Nobel University, Dnipro, Ukraine

STUDENT-CENTERED APPROACH TO FORMATING THE FUTURE OF THE FUTURE HEAD OF A GENERAL EDUCATIONAL INSTITUTION IN THE MASTER'S CONDITIONS

The article deals with the issues related to the analysis of the student-centered approach as a psychological and pedagogical basis for forming the readiness of the future head of a general educational institution in the master's conditions. The essence of the student-centered approach to the training of future specialists is revealed, and the main categories of this approach are described: competencies and learning outcomes. The author states that the learning outcomes are formulated in terms of competencies, but the difference between the two categories is described, namely: the results are formulated by the teachers at the level of the educational program, as well as at the level of the individual discipline, and competencies are acquired by the learners; must be clearly measurable; are formed by a number of educational disciplines or modules at different stages of this program, and may even begin to be formed within the framework of a program of one level of higher education, and to complete the formation at another, higher level. It is noted that the student-centered approach to learning involves expanding the rights and opportunities of those who study, developing new approaches to teaching and learning, curricula that reflect the practical side of the implementation of a competent approach in higher education. As the conclusion, the author points out that the student-centered approach should become the basis for designing the educational environment in forming the readiness of the future head of a general educational institution for strategic management in a master's conditions, which will serve to ensure the conditions for self-development, self-organization and self-realization of personality in professional activity, creativity and other forms of activity, which it deliberately chooses for itself.

Keywords: *head of a general educational institution; magistracy; readiness; strategic management; student-centered approach.*